

fets; / los *forrellats*, / romputs, trencats ---», JRoig; 2 «anaren per lo castell posant los *forrellats* en les portes de les cambres, e tanta era la remor dels tabals que negú no sentia res», *Tirant*, lliçó comprovada en l'ed. prínceps (= Riq., cap. 315, p. 888, en un tros de l'obra que deu ser en el límit entre l'autor i Galba, però més aviat d'aquest); JnEsteve, *LiEleg*.

Tenim després *forrellat* en un doc. barceloní de 1641 (citada a propòsit de *cademat* a CADENA), BABL VIII, 24. I en una munió de testimonis moderns, car ha seguit essent la forma quasi general en tots els dominis dialectals de la llengua moderna: fins a Eiv. («*furreyat*: cerrojos», PzCabr.), Men. i Mall.³ fins més enllà de Balaguer (hi ha un Carrer «*del(s) fořeláts*» a Castelló de Farfanya, 1964), fins a alguns pobles de l'Alt Pallars («*fuřelát* a Farrera, 1933) i Ribagorça (Barravés, Benavari, BDC VI, 26; VII, 73), i fins a Mondòver («*passeeu el forrellat*», dita popular estereotipada quan es temen «visites molestes», *Canyissaes*, 130). En escr. Renaix.: «una dona vella tirà lo *forrellat* y obrí la porteta ab *cuydado*, Bosch de la Tri. (*Recorts*, 30); «se sentiren caure les pesantes baldes y corre 'ls *forrellats*», NOLLER (*Notes de C.*, 105). Lleu, recent i poc significativa una variant *forrellac*, vulgar a Osona, la Garrotxa i rodalia d'aquestes comarques (BDC XX, 160), p. ex. a Banyoles (BDLC III, 17), i que devia ser familiar a Verdaguier, que l'usa en una prosa possiblement no sense intenció estilística («trau lo *forrellach* de la portella del soterrani», *Nerto*, 26); però no pas quan calça el coturn de l'èpica, com veiem per la rima en *Canigó*: «ab tot son cos titànic se carrega, / blegadisses rompent y *forrellat*: / la porta, ab terratrèmol s'esllenega, / y 'l temple se desclou de bat a bat» (IX, 30.3).

També hi ha hagut, però, variants que ja són antigues i importen per a l'origen. És difícil d'assegurar si tenim testimonis certs i antics d'una variant amb -r- senzilla, de la qual ja hem vist algun cas, no sabem si merament gràfic, si bé és probable que ho sigui; ja té més força, essent ms. més tardà, la que trobem en *La Velletona* («Ovidi Enamorat»), obra juvenil de Bernat Metge: «cuytós aní-me-n a la casa de la mia cara donzella, de la qual trobí ja lo *forellat* remogut, --- e entrant de costat en la cambra ---» (Riq., 102.16).

Més segurs estem que és autèntica la variant no metatètica, puix que correspon al vocalisme etimològic, en una forma *ferrollat*, que es registra amb el sentit de «verrou» en el Glossari català de Munic, del S. XIV (f° 11r1, *RFgn*. XXIII, 251) (avui *feřolát*, *fařolát*, a Pallars, Organyà i Maestrat, *AlcM*). És ben poc freqüent; però hi ha una variant intermèdia *forrollat*, que aquesta ho és bastant, vegeu el testimoni que n'he donat a *BATRE* (ací vol. I, 733a42), amb el sentit de 'bernat de la porta' en el *Testament d'En Serradell*, del S. XIV (f^o e-vi-v). Fou sobretot freqüent dellà l'Albera, on l'*InuLC* en troba 8 casos en docs. des de 1348 a 1568 (un altre de 1363, *ibid.*, s. v. *pany*), contra només un de *forrellat* l'any 1383. Fins avui diuen *fuřulát* en el Vallespir (*AlcM*) i a Esterri de Cardós (1934).

Fóra de gran interès comprendre bé per què, i de

quina manera, el derivat *ferrollat* fou posat en el lloc de *ferroll/verroll* i vingué a suplantarlo. Segurament té alguna relació amb això el fet que *ferroll* (i *ferrolla*, *forroll*, -a), com a derivat veritable de FERRO, hagi designat d'altra banda la pala del foc; 4 i certament hi haurà relació amb el significat de 'bernat' que com hem vist tingué el cat. ant. *forrellat*, -ollat. *Verrollar* en occità ant. i *verrouiller* en francès s'usen per a «fermer au verrou», però aquell en part fou 'barrar la porta amb barra' («*verolha*: vecte firmat» en el *Donat Proenzal*): és probable, doncs, que primer es vagi dir ferro *verrollat* (o *barró*, o *tranc*, *verrollat*) per anomenar el travesser o barrot que tancava la porta, i salta a la vista que aquesta combinació estava exposadíssima (travant-se la llengua o altrament) a convertir-se en ferro *ferrollat* i ser abreujat en *ferrollat* ras i curt.

Aquest procés, però, pogué encetar-se des d'època ben reculada, car hi ha glosses llatines ja antigues amb un *ueruclatus* (variants *berruclatu*, *veruclata*; en el *Thes. Gloss. emendatarum*, s. v. *delictus* i *delicum*) que certs filòlegs han interpretat com a substantius amb el sentit de «clausurae genus». D'altra banda el port. *aferrollhar* i el cast. ant. *aberrojar* apareixen de primer amb el sentit de 'tancar amb forrellat' (aquest en el S. xv i en el xvi, mentre que l'acc. 'engrillonar' no apareix fins endins del xvi, veg. *DECH* II, 55b 16ss.); i també això està en estret contacte amb aquesta qüestió del català.

De tota manera és un fet que en la nostra llengua el nom de la tancadura apareix també en la forma primitiva, *ferroll/forroll*, sense derivació. Així es diu avui encara a quasi tot l'àmbit del dial. ross., fins a l'Alt Conflent (*Camp del fuřul* a Soanyes, que em donen com a nom molt antic, 1959, probablement nascut en forma semblant a l'alludida de Bunyola), a l'Alta Cerdanya (Ant. Cayrol, *Cont. Cerd.*, 57), a l'Alt Pallars (*fuřol* Tor, *fořol* Àreu, 1932-3; Vall d'Àneu), així com en alguna comarca del Migjorn, en particular al Maestrat: «guardada com joïell, / mes no ab *forroll* ni claus, / son pare duia-la a caçar ab ell / per estos colls i fraus», GaGirona (*Seidia*, 86); també ho tenim documentat aquí antigament («en lo qual portal faça son *ferrol* o tanquadura francesa», a. 1396, *BSCC* VI, 389); i per al rossellonès l'*InuLC* n'assenyala una desena d'exemples de 1267 a 1393, tres d'ells en la forma *ferroll* i els altres en l'assimilada *forroll*: val a dir que en alguns d'ells el context no és suficient per descartar que es tracti de la pala del foc, i en un dels més antics «un *forroll* et un ast de ferri» més aviat sembla això.

Ara bé, aquesta forma *ferroll*, ella mateixa, era ja una alteració del més antic *verroll*, que tenim encara usual al capdamunt del Pallars (a València d'Àneu, *AlcM*), i particularment en la variant metatitzada *buřel* a Tavascan (1934), i en l'assimilada *borroll* (BDC XVIII, 147) que *AlcM* assenyala a la Vall d'Àneu; i jo vaig llegir *borroll* amb aquest sentit en uns comptes mss. de 1784 escrits a Estais (arxiu Joan Luís).⁵ És la continuació de l'oc. ant. *verrolh*, fins avui gascò, i que arriba, pronunciat *buřul*, fins a la Vall d'Àran; però, per l'altre extrem gascò, el trobem ja en un conveni